

Príbeh prof. Ivana Hubeného.

Tohto roku si pripomíname okrúhle životné jubileum významného českého a česko-slovenského astronóma prof. Ivana Hubeného. Ivan Hubený sa narodil 5.6.1948 v Prahe. Vyštudoval teoretickú fyziku na Matematicko-fyzikálnej fakulte Karlovej Univerzity. Po ukončení školy nastúpil pracovať na stelárne oddelenie Astronomického ústavu v Ondřejeve.

Tu pôsobil od roku 1971 do r. 1986.

Pretože vtedajšie vedenie ústavu mu bránilo vo vedeckej spolupráci so zahraničím (nepovoľovalo publikácie a účasť na konferenciách), tak sa rozhodol v r. 1986 emigrovať.

Najprv uložil zdrojové kódy svojich výpočtových programov na magnetickú pásku, ktorú uschoval, ale nebral priamo so sebou. Potom aj so svojou manželkou Jankou a dcérkou Veronikou, ktorá mala vtedy 12 rokov, podstúpili riskantný útek cez 9km dlhý tunel (medzi Jesenicou v bývalej Juhoslávii a Rosenbachom v Rakúsku) do západnej Európy. Keď na konci tunela svietlo svetlo, bol to začiatok ich nového života. Magnetickú pásku mu potom neskôr priniesol do Mníchova jeho bývalý kolega. Po takmer roku strávenom v Rakúsku odišli r. 1987 do USA. Tu Ivan pracoval na niekoľkých renomovaných inštitúciách:

1987-88 Joint Institute for Laboratory Astrophysics (JILA) Boulder, Colorado,
1988-90 High Altitude Observatory (HAO), National Center for Atmospheric Research (NCAR), Boulder,
1990-01 Goddard Space Flight Center, NASA, Greenbelt, Maryland,
2001-04 National Optical Astronomy Observatory (NOAO), Tucson, Arizona,
2004- University of Arizona (UofA), Tucson.

Teraz (od r. 2015) je už síce oficiálne na dôchodku, ale naďalej aktívne pracuje. Pracuje na prenose žiarenia (energie) a modeloch rôznych vesmírnych objektov. Jeho záber je impresívne široký. Spočiatku to boli modely atmosfér horúcich hviezd, bielych trpaslíkov, potom modely akréčných diskov okolo rôznych objektov. Neskôr pracoval aj na prenose neutrín v supernovách, modeloch atmosfér chladných hnedých trpaslíkov alebo teraz populárnych extrasolárnych planét. Tieto modely predstavujú úzku svetovú špičku. Napríklad modely horúcich objektov sú v NLTE, čo znamená, že nie sú v lokálnej termodynamickej rovnováhe a stav látky v nejakom bode je ovplyvňovaný nielen lokálnou teplotou a tlakom, ale aj žiarením z často vzdialených oblastí. Na druhej strane, pri modeloch chladných objektov, teplota poklesne natoľko, že sa objavujú molekuly, tie kondenzujú, vytvárajú prach a formujú sa mraky, čo jeho modely elegantne berú do úvahy vrátane odchýlok od tzv. 'lokálnej chemickej rovnováhy', silného ožarovania planéty hviezdou, či prerozdelenia tejto energie z dennej na nočnú stranu planéty. Výsledkom takýchto teoretických modelov je chod teploty, hustoty, tlaku, koncentrácie rôznych častíc, až po výsledné spektrum, ktoré sa dá priamo porovnať s pozorovaniami. Jeho modely sú verejne prístupné a vo svete často používané, buď vo forme tabuliek alebo počítačových programov. Najdôležitejším a najznámejším z nich je program TLUSTY. Na rozdiel od cudzincov, našinec si môže všimnúť istú kuriozitu v názve: Hubený vs. TLUSTY. Ivan hovorí, že to bolo pre pobavenie počítačových operátorov na Ondřejeve, aby sa zasmiali a zadali program, vtedy ešte na diernych štítkoch, do stroja čo najrýchlejšie. Čo údajne skutočne zabralo.

Ďalším jeho dielom, na ktorom pracoval veľa rokov, je kniha Theory of Stellar Atmospheres, ktorú napísal s nestorom teórie hviezdnych atmosfér

Dimitrim Mihalasom. Kniha vyšla v r. 2014 a nazývajú ju aj bibliou prenosu žiarenia. Podľa NASA ADS databázy je autorom takmer 500 vedeckých článkov, ktoré majú viac ako 12000 ohlasov (podľa Google Scholar dokonca viac ako 15000). To ho radí na prvé miesto medzi astronómami pochádzajúcimi z Česka, či Slovenska.

Za svoje celoživotné dielo sa stal r. 2008 laureátom ceny Františka Nušla a v r. 2014 dostal Humboldtovu cenu v Nemecku.

V súčasnosti je prezidentom IAU komisie G5 Hviezdne a planetárne atmosféry. Na jeho počesť a prínos pre astronómiu sa koncom roka organizuje celosvetová konferencia o prenose žiarenia na univerzite v Sorbone v Paríži.

Ivan ovplyvnil aj astronómiu na Slovensku. Jeho programy využívala najmä skupina okolo Dr. Zverka pracujúca na chemicky pekuliárnych hviezdach a aj ja na štúdium takýchto hviezd, dvojhviezd, hnedých trpaslíkov a exoplanét. Slovensko aj viackrát navštívil. Naposledy v lete r. 2011, keď tu organizoval s prof. Mercedes Richards sympóziom medzinárodnej astronomickej únie č.282 'Od interagujúcich dvojhviezd po exoplanéty'. Má tu študentov a spolupracovníkov a ja sám som mal tú česť dostať sa do jeho vedeckej školy a pracovať pod jeho vedením jeden rok na univerzite v Arizone.

Okrem astrofyziky jeho najväčším koníčkom sú hory, turistika a najmä horolezectvo. V mladosti bol dokonca členom juniorského reprezentačného mužstva Československa a absolvoval niekoľko ťažkých výstupov v Tatrách, Západných Alpách a Dolomitoch. S manželkou Jankou zvyknú chodiť na dlhé celodenné túry, liepajú sa po skalách alebo umelej stene a zliezajú Arizonské kaňony.

Pri príležitosti jeho okrúhlych 70-tich narodenín mu všetci želáme najmä veľa zdravia, ďalšie pracovné úspechy, množstvo krásnych zážitkov na horách a vždy šťastný návrat domov.

Ján Budaj

Obr. Ivan Hubený s manželkou Jankou v horách St. Catalina nedaľeko od Tucsonu v Arizone kde žijú.

